

جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)
دوره جدید، سال پانزدهم، شماره ۵۲، بهار ۱۳۹۶

ارزیابی تطبیقی از ویژگی های فضای کالبدی شهر در بروز رفتارهای وندالیستی (مطالعه موردی: شهرک کارشناسان و شهرک کوثر در اردبیل)

علی فتحی^۱

تاریخ وصول: ۱۳۹۵/۱۱/۱۵، تاریخ تایید: ۱۳۹۶/۱/۳۰

چکیده

وندالیسم تخریب آگاهانه، ارادی و خودخواسته اموال، تاسیسات و متعلقات عمومی شهر است. شهرهای امروزی به موازات افزایش و گسترش جمعیت و فضاهای کالبدی با انواع مشکلات و آسیب‌های شهری روبرو هستند که در مجموع، این اجتماعات را از لحاظ سلامت محیط و احساس امنیت تهدید می‌کنند که از جمله این مسائل، رفتارهای وندالیستی در سطح شهر می‌باشد. با توجه به این شرایط ضرورت توجه به این که معضل اجتماعی گریبانگیر فضاهای عمومی شهرهای کشور شده است، از اهمیتی ویژه برخوردار است. متعاقب موضوع فضاهای عمومی شهر اردبیل که در معرض رفت و آمد افراد جوان قرار دارند نیز با چنین مسائلی و مشکلاتی روبرو هستند. هدف اصلی از این تحقیق شناخت ویژگیهای فضای کالبدی در بروز رفتارهای وندالیستی در دو شهرک مورد مطالعه شهر اردبیل می‌باشد. این تحقیق از نوع کاربردی و روش تحلیل داده‌ها، توصیفی-تحلیلی است. مرحله اول تحقیق شامل گزینش شاخص‌ها و جمع‌آوری داده‌های کالبدی و فیزیکی دو شهرک مورد مطالعه موثر در ایجاد و گسترش پدیده وندالیسم از جمله نوع کاربری اراضی شهری، تراکم جمعیت، میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب و میزان خلوت و باز بودن فضاهای شهری است، می‌باشد.

مرحله دوم نیز شامل تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده و تهیه نقشه‌ها و همپوشانی آنها از طریق نرم‌افزار GIS به منظور شناسایی مناطق مستعد برای ایجاد این آسیب اجتماعی است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی پهنه‌بندی این دو شهرک از لحاظ میزان تأثیرپذیری از پدیده وندالیسم نشان می‌دهد که میزان آسیب‌پذیری شهرک کوثر بیشتر از شهرک کارشناسان می‌باشد. چراکه میزان فضاهای باز و خلوت با کاربری زمین‌های بایر شهری و فضای سبز در شهرک کوثر بیشتر است. همچنین تراکم ساختمانی و جمعیتی در شهرک کارشناسان بالاتر از شهرک کوثر می‌باشد. از عوامل مهم دیگر می‌توان به وجود مجتمع تفریحی و توریستی شورابیل در شهرک کوثر اشاره کرد که شرایط مناسبی برای وقوع این پدیده ایجاد کرده است.

کلیدواژگان: فضای کالبدی شهر، رفتارهای وندالیستی، شهرک کارشناسان، شهرک کوثر، اردبیل

۱. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

مقدمه

شهرهای امروزی کشور به موازات افزایش و گسترش جمعیت و فضاهای کالبدی آنها با انواع مشکلات و آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی سروکار دارند که در مجموع، کشور را از لحاظ سلامت محیط و احساس امنیت جانی، مالی، تعاملاتی و فکری تهدید می‌کند (حیدری و پارسامهر، ۱۳۹۱). در حال حاضر نیز توجه به نیازهای اساسی شهروندان در محیط‌های شهری و توجه به برطرف نمودن مشکلات و معضلات شهری به‌منظور کاهش ناهنجاری‌ها و افزایش امنیت از مهمترین مسائلی هستند که همواره مورد توجه مدیران، برنامه‌ریزان و طراحان شهری بوده است (رضایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱).

وندالیسم به‌معنای تخریب کنترل‌نشده اشیاء و آثار فرهنگی با ارزش یا اموال عمومی است که یک ناهنجاری اجتماعی به‌حساب می‌آید و دلایل متعددی برای آن عنوان می‌کنند. وندالیسم را در زمره انحرافات و بزه‌کاری‌های جوامع جدید دسته‌بندی می‌کنند و آن را عکس‌العملی خصمانه و واکنشی کینه‌توزانه نسبت به برخی از فشارها، تحمیلات، نامالایمات، اجحاف‌ها و شکست‌ها تحلیل می‌کنند. یکی از ناهنجاری‌ها گرایش جوانان به تخریب است، که در نوع خود می‌تواند شامل تخریب اموال عمومی، فضای سبز، جاده‌ها، دیوارها، ... باشد (محسنی تبریزی، ۱۳۷۹).

عوامل ایجادکننده وندالیسم بسیار گوناگون هستند که در یک تقسیم‌بندی می‌توان آن را به چند عامل خصوصیات فردی و خانوادگی که دربرگیرنده ویژگی شخصیتی و فردی مانند: سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات فرد و خانواده و وضعیت اشتغال فرد می‌باشند نسبت داد. عوامل دیگر ایجاد وندالیسم شرایط اجتماعی و اقتصادی جامعه و فرد می‌باشد. از عوامل اجتماعی وندالیسم می‌توان به نبود عدالت اجتماعی در توزیع خدمات و امکانات شهری و همچنین کمبود امکانات برای اوقات فراغت و مشارکت اجتماعی ضعیف شهروندان اشاره کرد. عامل دیگر وندالیسم عامل محیطی و طراحی شهری است. از عوامل محیطی که زمینه‌ساز گسترش وندالیسم هستند می‌توان از تراکم زیاد جمعیت و کیفیت نامناسب محیط نام برد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸).

برنامه‌ریزان شهری براساس تحقیقات صورت پذیرفته از وسعت، شدت و تنوع وندالیسم در بخش‌های مختلف شهرها و خسارات و هزینه‌های مربوطه ابراز نگرانی کرده‌اند. در ایران وندالیسم برای بسیاری از افراد جامعه حتی برای اهل فن نیز ناشناخته است، به‌طوری که تا سال ۱۳۷۱ تقریباً هیچ اطلاعاتی در ارتباط با خرابکاری در کشور مشاهده نمی‌شود، اما با نگاهی به آمار و ارقام بزه‌کاری‌ها و جرایم چند ساله اخیر مراکز قضایی ایران، ما را به این واقعیت رهنمون می‌سازد که بزه‌کاری و رفتار خرابکارانه در بین نوجوانان و جوانان و دانش‌آموزان کشور، روند غیرطبیعی و فزاینده‌ای داشته است، که آثار و نتایج آن بر سلامت عمومی جامعه تأثیر منفی دارد (رمضانی، ۱۳۷۵).

آمار و اطلاعات ارائه شده از کشورها و مناطق مختلف حاکی از وسعت، شدت و تنوع وندالیسم در بخش‌های مختلف و خسارات و هزینه‌های مربوطه است. مطالعات انجام شده نیز نشان‌دهنده اهمیت یافتن این مسئله در جامعه شهری ایران می‌باشد که با وجود خسارات و زیان‌های ناشی از وندالیسم در فضاهای عمومی شهری کشور، آمار و اطلاعات کافی در این زمینه خصوصاً دامنه، ابعاد، گستره، علل و انگیزه موضوعات تحت تخریب در اثر وندالیسم در دست نیست (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳).

با توجه به این شرایط ضرورت توجه به این معضل اجتماعی کالبدی‌گرایان‌گیر فضاهای عمومی شهرهای کشور از

اهمیتی ویژه برخوردار است که بر اساس بررسی های انجام گرفته فضاهای عمومی شهرک های کارشناسان و کوثر شهرستان اردبیل با چنین مسائل و مشکلاتی روبرو هستند که ضرورت توجه به این موضوع و بررسی آن را حائز اهمیت ساخته است. بر همین اساس در این پژوهش بر آن شدیم که ضمن بررسی پدیده وندالیسم و نظریات آن در مورد علل ظهور رفتارهای وندالی و تطبیق آن با شهرک های کارشناسان و کوثر اردبیل و ارائه راهکارهایی در جهت کاهش این معضل و ایجاد تعادل در فضاهای عمومی شهر مورد مطالعه می باشد.

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی است و نوع روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر، فضاهای فیزیکی شهرک های کارشناسان و کوثر است. در این ارتباط شاخص های مرتبط با بافت فیزیکی و کالبدی که در ایجاد شرایط پدیده وندالیسم موثر است مورد استفاده قرار می گیرد. روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه و سپس از طریق مشاهده به منظور تطبیق نتایج حاصل از پردازش داده ها با شرایط فیزیکی خواهد بود. مرحله نخست شامل مطالعات کتابخانه ای و اسنادی و همچنین مرور بر ادبیات تحقیق و جستجو در کتاب ها، آمارنامه ها، مجلات، نشریه های علمی - پژوهشی و ... برای منطقه مورد مطالعه می باشد. مرحله دوم شامل کار میدانی و همچنین مراجعه به منطقه مورد مطالعه برای تصویربرداری می باشد. مرحله سوم نیز تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده مرتبط با شاخص های مربوط به پدیده وندالیسم و تهیه نقشه ها و همپوشانی آنها از طریق نرم افزار GIS برای بدست آوردن مناطق مستعد این پدیده می باشد.

مبانی نظری

در حوزه جامعه شناسی، تعریف های مختلفی از وندالیسم شده است. کلارک^۱ وندالیسم را تخریب آگاهانه، ارادی و خود خواسته اموال، تاسیسات و متعلقات عمومی می داند. همچنین اغلب تعاریف ارائه شده در مباحث انحرافات و آسیب های اجتماعی، عمومی نام برده اند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۹). در بعضی از تعاریف های ارائه شده نیز بر خصلت تکرار شونده رفتار وندال ها تکیه می شود. میر^۲ و کلینارد^۳ وندالیسم را به عنوان نوعی تخریب ارادی اموال به صورت تکرار شونده، مستمر و با انگیزه های خاص تعریف می کنند. ژانورن^۴ وندالیسم را واکنشی در مقابل برخی از صور فشارها، تحمیلات، ناملایمت، حرمان ها، اجحاف و شکست ها که مبین تمایل به تخریب آگاهانه، ارادی و خود خواسته اموال، تاسیسات و متعلقات عمومی است، تعریف می کند. ژانورن وندالیسم را نوعی روحیه بیمارگونه تعریف می کند که به تخریب تاسیسات عمومی نظیر تلفن های عمومی، صندلی اتوبوس های شهری، مترو و ترن های مسافر بری و باجه های پست و تلگراف و نظایر آن تمایل دارد (همان منبع). محسنی تبریزی نیز کلیه رفتارهای بزهکارانه را که به

1. Clark
2. Meier.
3. Clinard.
4. Zhanvern

منظور تخریب آگاهانه و ارادی اموال، اشیا و متعلقات عمومی و نیز تخریب آثار هنری و یا دشمنی با علم و صنعت و آثار تمدنی صورت می‌گیرد و ندالیسم می‌نامند.

موزر^۱ و ندالیسم را عمل آگاهانه و ارادی به قصد صدمه زدن یا تخریب کردن چیزی که متعلق به شخص دیگری باشد، تعریف می‌کند. از نظر گلدشتاین^۲ و اندالیسم، تخریب آزادانه و اداری محیط، بدون کسب نفع شخصی است که نتایج این اعمال هم به‌وسیله عاملان آن و هم به‌وسیله قربانیان، با توجه به هنجارهای حاکم بر آن موقعیت، خسارت یا زیان تلقی می‌شود. از نظر کسرلی^۳ و همکارانش و ندالیسم عبارت است از تخریب عمدی یا مغرضانه اموال بدون اجازه مالک (هورویتز و توبالی^۴، ۲۰۰۳).

گفته می‌شود ریشه این واژه، از عنوان قوم «وندال» گرفته شده است. این قوم در قرن پنجم میلادی از ژرمن‌هایی بودند که در آفریقا شکل گرفتند. آنها در اواسط همان قرن به سرزمین ایتالیا یورش بردند و موجب سرنگونی و فروپاشی امپراتوری بزرگ روم غربی شدند. در کتاب‌های تاریخی آمده است که سرکوب و چپاول پایتخت امپراتوری روم توسط «وندال‌های ژرمن دو هفته به درازا کشید. آنها ضمن چپاول شهر، تمامی فضاهای شهری را ویران و تندیس‌های با ارزش را خردکردند، کتاب‌ها را سوزاندند و ساختمان‌ها را به آتش کشیدند.» «وندال‌ها به هر سرزمین و شهر دیگری نیز که یورش می‌بردند، اموال ساکنانش را به چپاول می‌بردند و اشیا و آثار غیرقابل حمل را نابود می‌کردند.

وندالیسم، در این معنی، از بلاهای جوامع امروزی است که در گذشته دیده نشده است. «وندال‌های کهن»، در هجوم‌های وحشیانه خود، چیزی را ویران می‌کردند که خود نساخته بودند، اما «وندان‌های مدرن»، چیزی را نابود می‌سازند که از آن جامعه خودشان است. در نتیجه و ندالیسم هرگونه تخریب ارادی اموال عمومی، سازمان شهری، تاسیسات اجتماعی و آثار هنری است که به‌صورت فردی یا گروهی و هدفدار و غیرهدفدار انجام می‌شود و از اختلالات رفتاری و تربیتی، عقده‌های اجتماعی، نارضایتی طبقاتی و ... ناشی می‌شود. وجه مشترک همه تعاریف و ندالیسم در کارکرد منفی این پدیده و مذموم بودن آن در همه فرهنگ‌هاست و این نکوهیده بودن به حدی می‌رسد که برخی صاحب‌نظران، وندال‌ها را دشمنان آشکار جامعه و عمل آنها را نهایت گستاخی در رفتارها و تلقی‌ها دانسته‌اند.

مشخصه‌های رفتار و ندالیستی

یک سوال دیگر که در حوزه تعریف و ندالیسم می‌توان مطرح کرد این است که رفتار و ندالیستی چه مشخصه‌هایی دارد و چگونه می‌توان آن را تعریف کرد. به تعبیری، چه عناصری دست در دست هم می‌دهند تا یک رفتار و ندالیستی شکل بگیرد. در واقع و ندالیسم به‌گونه‌ای کنش معطوف به تخریب و ضربه‌زدن به اموال عامه است که این امر با انگیزه‌های خاصی صورت می‌گیرد و به نوعی قواعد کنش اجتماع و قوانین رسمی یا غیررسمی جامعه را در نظر نگرفته و منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی نهفته و در این گونه اعمال را نادیده می‌گیرد. دقیقاً از همین منظر است که

1. Moser
2. Goldastein.
3. Gasserly.
4. Horowitz and Tuboly

وندالیسم به عنوان یک آسیب اجتماعی مطرح می شود. بسیاری از جامعه شناسان نیز با بهره گیری از همین ادبیات وندالیسم را در کنار سایر انحرافات اجتماعی قرار می دهند و به گونه ای با بهره گیری از تئوری هایی که سعی کرده اند آسیب های دیگر را تبیین کنند، در تعریف و تبیین این کنش و عمل نیز کوشیده اند.

در مجموع و با بهره گیری از ادبیات فوق می توان این ویژگی ها را برای وندالیسم برشمرد:

۱. معطوف به تخریب و ضربه زدن به کالا و منابع مادی است؛
۲. هدف آن، تاسیسات و منابع عمومی است،
۳. آگاهانه و عمدی انجام می شود؛
۴. هیچگونه نفع شخصی و جمعی بر آن مترتب نیست؛
۵. در شکل کلان آن و در سطح جامعه خصلت تکرار شونده دارد؛
۶. خصلتی خصمانه و کینه توزانه دارد که ممکن است در ضمیر ناخودآگاه مستتر باشد؛
۷. نوعی واکنش در قبال اجحاف ها، فشارها و درماندگی است (موزر، ۱۹۹۲).

انواع وندالیسم

با توجه به تعریف ارائه شده از وندالیسم، رفتارهای وندالیسم، رفتارهای وندالیستی را در سه حوزه می توان مدنظر قرار داد و بر این مبنا می توان در باره سه گونه وندالیسم بحث کرد. در ادامه سعی می شود ویژگی های هر کدام به صورت جداگانه بیان شود.

۱. **وندالیسم سازمانی:** به اعمال و رفتارهایی گفته می شود که هدف آنها معطوف به تخریب و آسیب زدن به منابع، امکانات، محیط و کالاهایی است که فرد آنها را متعلق به سازمان متبوعش می داند. مصادیق این گونه خرابکاری را می توان در تخریب عمدی دستگاه های اداری و شغلی و خرابکاری در اموال یا محیط و تاسیسات فیزیکی مانند سیستم برق، سیستم سرمایش و گرمایش، تاسیسات خدماتی و تجهیزات ایمنی مشاهده نمود.
۲. **وندالیسم خصوصی:** در اینجا منظور اعمال تخریبی است که معطوف به اموال، منابع و امکانات فردی دیگران است. این نوع وندالیسم عامدانه و آگاهانه و عمدتاً در خفا صورت می گیرد و بیشتر به دلیل لذت درونی یا بی مسئولیتی انجام می شود. ضمن اینکه عمدتاً بدون شناخت از صاحب و مالک اصلی صورت می گیرد.
۳. **وندالیسم عمومی:** در اینجا منظور رفتار خرابکارانه علیه اموال، منابع و امکانات عمومی است؛ منابع و امکاناتی که افراد آنها را متعلق به حکومت یا کل جامعه می دانند و هدف آن اموال شخصی افراد نیست. ممکن است علنی یا در خفا باشد. از مصادیق این نوع وندالیسم می توان به خرابکاری در سیستم حمل و نقل و وسایل نقلیه به گونه ای که موجب از کار افتادن یا اختلال در خدمات رسانی آنها شود، خرابکاری اماکن عمومی مانند تخریب پارک ها و فضاهای زیباسازی شده شهری، خرابکاری در مراکز بهداشت عمومی، خرابکاری در مراکز عمومی مانند ورزشگاه ها، موزه ها که شامل شکستن شیشه ها، خراب کردن تجهیزات عمومی آنهاست و خرابکاری در تجهیزات و تاسیسات عمومی مانند تخریب تابلوهای و بیلبردهای تبلیغاتی، راهنمایی رانندگی و اطلاع رسانی، تخریب و یا ایجاد اختلال در کیوسک های

تلفن و صندوق‌های پستی و خرابکاری در تجهیزات انرژی‌زا مانند لامپ‌های روشنایی، دکل‌ها و ترانس‌های برق و موارد مشابه آن اشاره نمود (همان منبع).

مکان وقوع وندالیسم

وندالیسم می‌تواند در هر مکان و زمانی رخ دهد، اما غالباً در مکان و زمانی که شانس کمی برای دیده شدن وجود دارد، بیشتر رخ می‌دهد ساکورای و همکاران^۱ معتقدند وندالیسم معمولاً در مناطق و فضاهای فیزیکی که در دسترس هستند اتفاق می‌افتد، جاهایی که به راحتی بتوان در فرصتی کوتاه اعمال تخریب‌گرایی را انجام داد و به سرعت گریخت. در مکان‌هایی که طراحی ساختمان‌ها به شکلی است که فضاهای پنهان و ناشناخته زیادی وجود دارد و یا مکان‌هایی که افراد جوان رفت‌وآمد می‌کنند مثل مدارس، پارک‌ها، مراکز خرید و ساختمانهای عمومی، همچنین ساختمانهای متروکه و غیرمسکونی، فضاهای باز و محل پارک وسایل نقلیه به مراتب فراوانی رفتارهای وندالیستی بیشتر می‌باشد. به عقیده ککاتو و هاینینگ^۲، وندالیسم بیشتر در مناطق و مکان‌های عمومی شهرها اتفاق می‌افتد. ویکستروم^۳ نیز بر این باور است که معمولاً در فاصله زمانی عصر تا شب و در روزهای تعطیل هفته رخ می‌دهد.

جدول ۱: فهرست مکان‌های موردنظر وندال‌ها

مکان‌های موردنظر وندال‌ها	رفتارهای وندالیستی
مکان‌هایی که از انظار عموم پنهان هستند مکان‌های تاریک در شب مکان‌های قدیمی مکان‌های باز مکان‌هایی با قابلیت گریختن مکان‌های جذاب و دیدنی مکان‌های خلوت و دنج	زمین: نوشتن روی زمین، ریختن زباله، آسیب‌زدن به سطوح مثل چمن‌های پارک، ایجاد موانع در مسیر تردد دیوار: نوشتن روی دیوارها، شکستن شیشه‌ها، شکستن درب فروشگاهها، استفاده از مواد منفجره و آتش‌زا مبلغان شهری: شکستن چراغ‌های ترافیکی، آسیب‌زدن به درختان، صندوق‌های پستی، تلفن‌های عمومی، آسیب‌زدن به تابلوهای ترافیکی و کندن پوست‌های تبلیغاتی، توالتهای عمومی، ایستگاه اتوبوس، نیمکت‌های پارک‌ها

امکان دیده شدن، مورد تذکر یا برخورد قرارگرفتن، احتمال بروز این قبیل رفتارها را تا حد زیادی کاهش می‌دهد. علاوه بر فقدان نظارت فراگیر، یکی از پدیده‌هایی که موجب بروز وندالیسم می‌شود، احساس بی‌تفاوتی در مراقبت از اموال عمومی است. در نتیجه وقتی حس تملک وجود نداشته باشد، مسئولیتی هم در قبال مراقبت از آن نخواهد بود. به ندرت دیده می‌شود وندال‌ها به چیزی که متعلق به دیگران است و از آن به خوبی مراقبت می‌شود، صدمه بزنند. وقتی قسمتی از یک مکان مثل کیوسک راهنمای شهری بر اثر سانحه تصادفی یا وندالیسم تخریب شده باشد، امکان مورد هجوم قرار گرفتن آن توسط وندال‌های دیگر بیشتر می‌شود و همین امر باعث تخریب زود هنگام وسایل از سوی استفاده‌کنندگان عمومی از آن‌ها می‌شود. متاسفانه آمار دقیق و روشنی از میزان واقعی آسیب‌هایی که وندال‌ها به پیکره شهرها می‌زنند در دست نیست (سازمان زیباسازی شهر تهران، ۱۳۹۲).

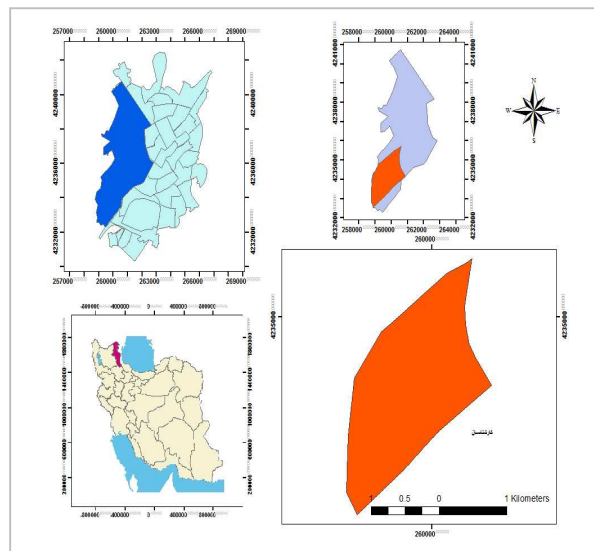
1. Sakurai & et al
2. Ceccato & et al
3. Wikstrom

محدوده مورد مطالعه

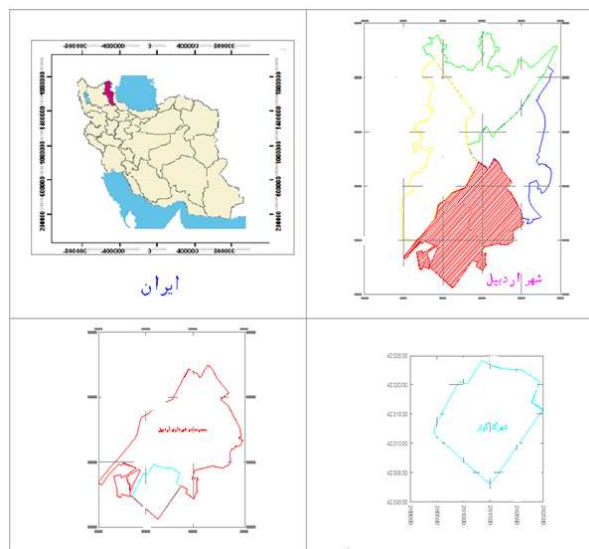
محدوده مورد مطالعه شهرک کارشناسان و شهرک کوثر از شهر اردبیل می باشد.

شهرک کارشناسان در حوزه خدماتی شهرداری منطقه ۳ واقع شده و متشکل از ۳ فاز کارشناسان فاز ۱، فاز ۲ و فاز ۳ می باشد. فاز ۱ کارشناسان به نام شهرک اداری معروف می باشد. در غرب شهرک واقع شده که در آن اکثر ادارات و سازمان های دولتی توسط اداره کل راه و شهرسازی ایجاد شده است و بخش زیاد آن را ساختمان های ادارات و بخش اندک آن را منازل مسکونی و فضای سبز شهری تشکیل می دهد. فاز ۲ که در قسمت شرق واقع شده و با روستای ملاباشی همسایه می باشد. در انتهای این فاز زمین های کشاورزی وجود دارد که تعداد اندکی از مراکز آموزشی و فرهنگی ورزشی و همچنین ادارات در این فاز قرار دارد و قسمت عمده این فاز را واحدهای مسکونی تشکیل می دهند که اغلب به صورت آپارتمان و مجتمع می باشد. فاز ۳ این شهرک که در سال ۱۳۸۹ به تصویب شورای عالی معماری و شهرسازی رسیده است نوپا بوده و ساخت و ساز در آن همچنان ادامه دارد و گسترش آن به سمت روستای شام اسبی از سمت جنوب و روستای حسن باروق از سمت جنوب غربی ادامه یافته است. کلیه ساخت و سازها در این فاز به صورت مسکونی و به شکل آپارتمانی و مجتمع های مسکونی تعاونی ادارات می باشد. در شهرک کارشناسان خصوصاً در فاز ۳ تعداد قابل توجهی از واحدهای مسکونی خالی از سکنه است و دلیل آن این است که ساخت و ساز به صورت انبوه در این فاز انجام می پذیرد و همیشه استعداد سکونت در این شهرک وجود دارد. این شهرک با مساحتی بالغ بر ۱۶۸ هکتار و جمعیت ۴۰۱۵۰ نفر می باشد که از لحاظ تراکم پرجمعیت محسوب می شود و دلیل آن هم وجود مجتمع های مسکونی متعدد می باشد. اکثر جمعیت این شهرک در رده سنی کودکان، نوجوانان و جوانان می باشد. نیمی از رشد جمعیت این شهرک از طریق زاد و ولد و نیمی از طریق مهاجرت خانواده ها از روستاها و شهرهای اطراف انجام می پذیرد. این شهرک استعداد مهاجرپذیر بودن را دارد.

منطقه شهرک کوثر واقع در شهر اردبیل با مساحت ۲۵۸ هکتار در قسمت جنوب و بخش ۳ شهر اردبیل واقع شده است. این شهرک از لحاظ تراکم پرجمعیت محسوب می شود و دلیل آن هم وجود مجتمع های مسکونی متعدد می باشد. اکثر جمعیت این شهرک در رده سنی کودکان، نوجوانان و جوانان می باشد. این شهرک استعداد مهاجرپذیر بودن را دارد. این منطقه به لحاظ جغرافیای طبیعی زمین چشم انداز بسیار عالی به شهر اردبیل و دریاچه زیبای شورابیل را دارد که این موضوع باعث شده است که این شهرک از موقعیت بسیار خوب و مناسبی داشته باشد. این شهرک به دلیل راه های ارتباطی که از یک سمت به بزرگراه ارتباطی اردبیل - سرعین که در آینده نزدیک این امر میسر خواهد شد از سمت دیگر به دریاچه شورابیل و همچنین ارتباط داشتن با سایر شهرک ها و دسترسی راحت تر به کمربندی شهر باعث شده که از موقعیت مکانی بسیار مناسبی برخوردار باشد. شهرک کوثر در حوزه خدماتی شهرداری منطقه ۲ واقع شده که در نزدیکی دانشگاه های محقق و پیام نور و علمی کاربردی اردبیل واقع شده و ورودی اصلی آن از راه دانشگاه می باشد. در ورودی شهرک، نمایشگاه بین المللی اردبیل واقع شده است و نمای زیبای دریاچه شورابیل و پارک تفریحی شورابیل به خوبی قابل مشاهده می باشد که یک حسن عالی برای شهرک کوثر محسوب می شود. این شهرک از لحاظ امنیت در رده متوسط قرار دارد و به دلیل خالی بودن نیمی از شهرک از سکنه فعلاً مراکز پلیس تاسیس نشده است ولی گشت های امنیتی به صورت پراکنده وجود دارند.

شکل ۱: محدوده شهرک کارشناسان

شکل ۲: محدوده شهرک کوهر

مواد و روش‌ها

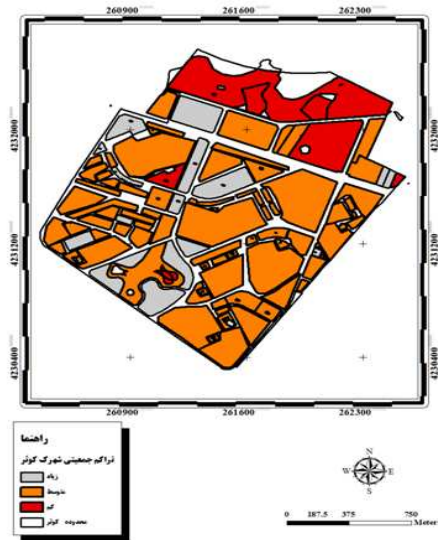
در این مطالعه در ابتدا پارامترها، معیارها و ضوابط انتخاب مکانهای مستعد برای وقوع پدیده وندالیسم با بررسی شاخص‌های مختلف و تجربیات جهانی، شناسایی، ارزیابی و انتخاب گردیده‌اند. به‌طور خلاصه می‌توان گفت رفتار وندالیستی علل مختلفی دارد. ولی با توجه به اینکه پژوهش به ارزیابی تطبیقی از ویژگی‌های فضای کالبدی شهر در بروز رفتارهای وندالیستی در شهرک کارشناسان و شهرک کوهر اردبیل می‌پردازد، بنابراین فقط ویژگی‌های فضای کالبدی شهر که رابطه مستقیم با این پدیده دارد و قابلیت تبدیل شدن به نقشه و تجزیه و تحلیل در محیط GIS را دارد

مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. بر این اساس مکان‌های وقوع این پدیده شامل: خیابان‌های خلوت، حضور نداشتن نیروهای پلیس (ناظر بیرونی) در مکان‌های مستعد وقوع جرم، تاسیسات عمومی که در مکان‌های پر از ازدحام قرار گرفته‌اند، محل تلفن‌های همگانی، مکان‌هایی که شانس کمی برای دیده شده می‌باشد، مکان‌هایی باز که بتوان به راحتی گریخت، مکان‌های پنهان و غیرقابل دید ساختمان‌ها، مکان‌هایی که افراد جوان رفت‌وآمد می‌کنند مانند مدارس، مراکز خرید، مکان‌های عمومی، فضاهای باز و محل پارک وسایل نقلیه، فضای سبز، زمین‌های بایر، مکان‌هایی که تراکم پایین است و تفریحگاه‌های عمومی و ورزشی، و محل تجهیزات روشنایی و غیره می‌باشد. سپس با تأمین لایه‌های اطلاعاتی مربوط به هر پارامتر، این لایه‌ها به صورت رقومی وارد سیستم اطلاعات جغرافیایی گشته و در این مرحله هر یک از این لایه‌ها بر اساس نحوه تأثیر در تعیین مناطق مناسب برای وقوع پدیده وندالیسم مورد ارزیابی قرار گرفته و آماده‌سازی گردیدند.

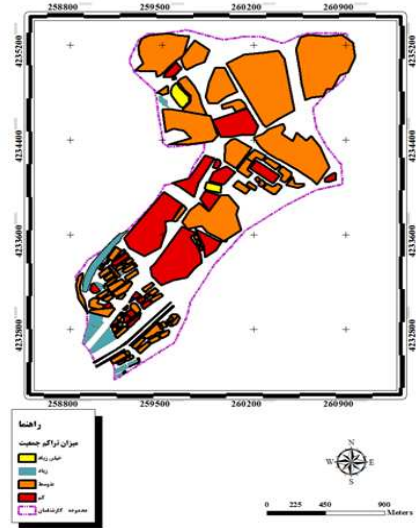
در این مطالعه برای پهنه‌بندی این دو شهرک از لحاظ میزان متاثر بودن از پدیده وندالیسم، از اطلاعات نقشه‌های جامع و تفصیلی شهر اردبیل استفاده گردید. اطلاعات مکانی گردآوری شده از منابع مختلف در محیط نرم‌افزاری GIS که امکانات تحلیلی مناسبی را دارد، مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. عوامل مهمی از جمله تراکم، میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب و میزان خلوت و باز بودن فضاهای موجود استفاده شده است. بر اساس بررسی طرح تفصیلی این لایه‌ها نیز به صورت لایه‌های رقومی در محیط GIS تهیه شد.

لازم به توضیح است که تراکم جمعیت در بروز پدیده وندالیسم تأثیر برعکس دارد یعنی هرچه تراکم جمعیت بالاتر باشد بروز این پدیده کاهش خواهد یافت. همچنین هرچه تراکم فضاهای خلوت و باز بیشتری در دسترس باشد و تاسیسات بیشتری در دسترس باشد متعاقباً احتمال بروز پدیده وندالیسم بالا خواهد بود. در مورد کاربری‌ها هم می‌توان چنین اظهار داشت که کاربری‌های مسکونی و تجاری کم‌تر در معرض آسیب از پدیده وندالیسم می‌باشد. و کاربری‌های ورزشی و فرهنگی و کاربری‌های عمومی مثل ایستگاههای اتوبوس، باجه‌های تلفن و سرویس‌های بهداشتی آسیب‌پذیری بیشتری نسبت به این پدیده را دارا می‌باشند.

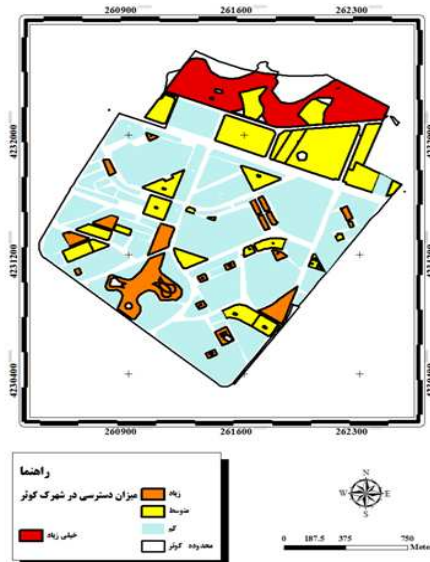
به‌منظور یافتن مکان مناسبی که تمامی شرایط وقوع پدیده وندالیسم را دارا باشد می‌بایست از عوامل موثر در پدیده وندالیسم استفاده شود. در این تحقیق عوامل مهمی از جمله نوع کاربری منطقه، تراکم جمعیت، میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب و میزان خلوت و باز بودن فضاهای موجود استفاده شد. بر اساس بررسی طرح تفصیلی این لایه‌ها نیز به صورت لایه‌های رقومی در محیط GIS تهیه شد. بنابراین تراکم جمعیت، میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب و میزان خلوت و باز بودن فضاهای موجود به صورت کیفی به صورت خیلی زیاد، زیاد، متوسط و کم طبقه‌بندی شده است. که نتایج این بخش نیز طی شکل‌های ۳ و ۴ برای تراکم جمعیت (با توجه به اینکه نقشه تراکم جمعیتی به صورت کمی در دسترس نبود از روی کاربری‌ها نسبت به طبقه‌بندی جمعیت اقدام شد)، ۵ و ۶ برای میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب و ۷ و ۸ برای فاکتور میزان خلوت و باز بودن فضاهای موجود به ترتیب برای شهرک کوثر و کارشناسان تهیه شده است.

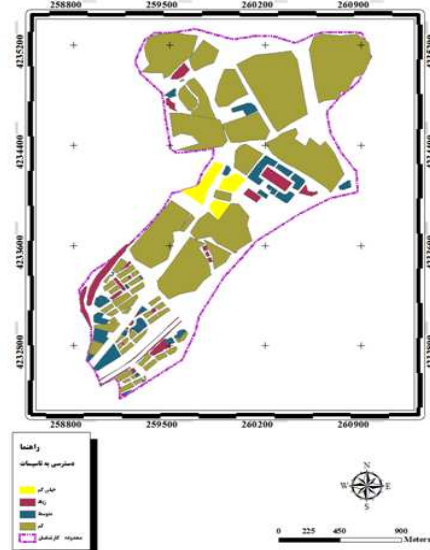
شکل ۴: طبقه‌بندی تراکم جمعیت در شهرک کوثر

شکل ۳: طبقه‌بندی تراکم جمعیت در شهرک کارشناسان

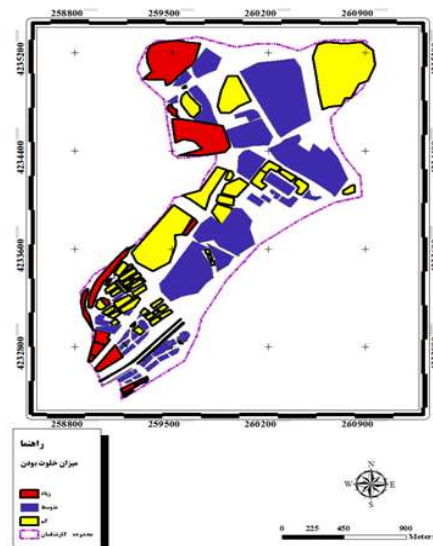
شکل ۶: طبقه‌بندی میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب در شهرک کوثر

شکل ۵: طبقه‌بندی میزان دسترسی به تاسیسات قابل تخریب در شهرک کارشناسان

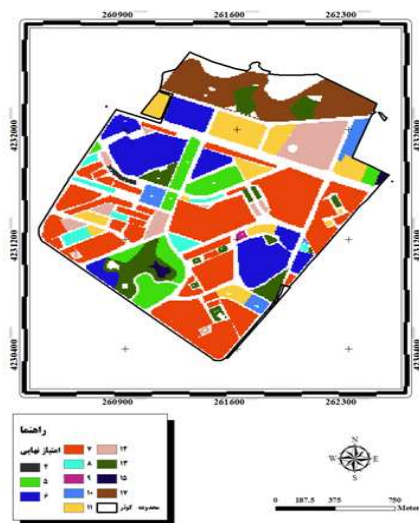
شکل ۸: طبقه‌بندی فضاهای خلوت و باز در شهرک کوثر

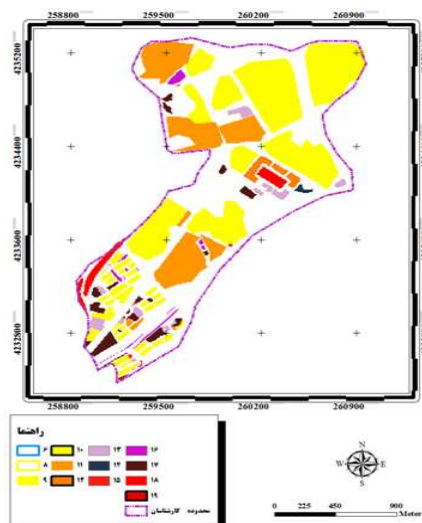
شکل ۷: طبقه‌بندی فضاهای خلوت و باز در شهرک کارشناسان

یافته‌های پژوهش

در نهایت با توجه به نوع روی هم‌گذاری صورت گرفته در محیط GIS، نقشه نهایی حاصل شد. این نقش شامل پهنه‌بندی محل‌های وقوع پدیده وندالیسم بر اساس امتیاز پیکسل‌های هر شاخص می‌باشد. در واقع در این مرحله میزان آسیب‌پذیری هر منطقه از پدیده وندالیسم به صورت عددی برای دو شهرک مورد مطالعه ارایه شد. نتایج این مرحله به ترتیب در شکل ۹ برای شهرک کارشناسان و شکل ۱۰ برای شهرک کوثر ارایه شده است.

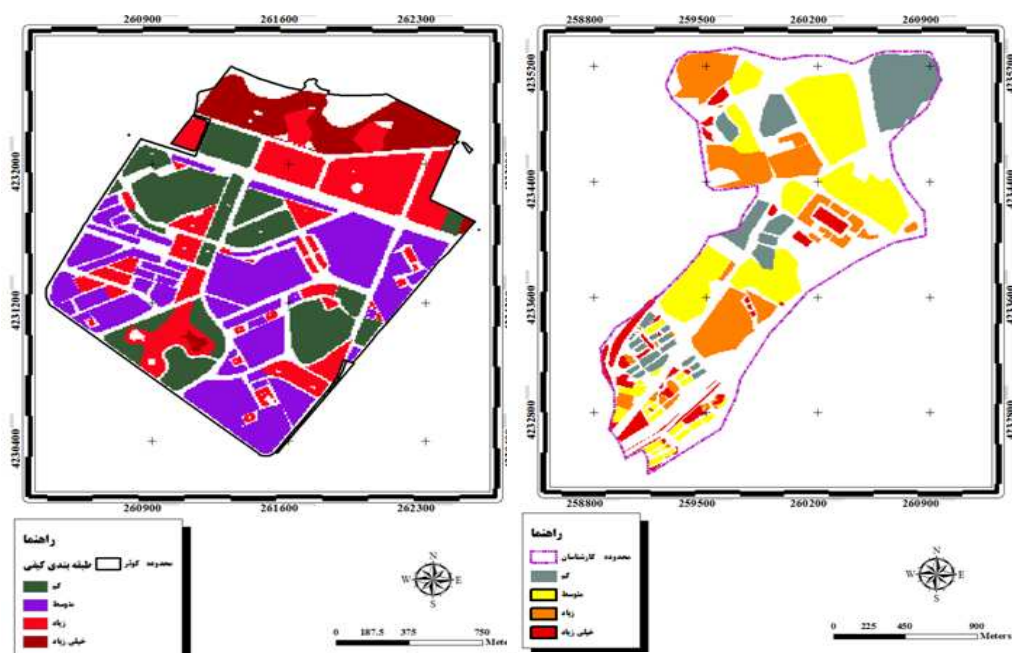

شکل ۱۰: پهنه‌بندی کمی میزان آسیب‌پذیری شهرک کوثر از پدیده وندالیسم

شکل ۹: پهنه‌بندی کمی میزان آسیب‌پذیری شهرک کارشناسان از پدیده وندالیسم

برای درک واقعی‌تر از وضعیت شهرک‌های کارشناسان و کوثر از پدیده وندالیسم طبقه‌بندی کمی به صورت کیفی در آمده است. پهنه‌بندی کیفی میزان آسیب‌پذیری این شهرک‌ها به صورت خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم طبقه‌بندی شده است. نتایج طبقه‌بندی کیفی برای دو شهرک به ترتیب در شکل ۱۱ برای شهرک کارشناسان و شکل ۱۲ برای شهرک کوثر ارائه شده است.

شکل ۱۲: پهنه‌بندی کیفی میزان آسیب‌پذیری شهرک کوثر از پدیده وندالیسم

شکل ۱۱: پهنه‌بندی کیفی میزان آسیب‌پذیری شهرک کارشناسان از پدیده وندالیسم

نتیجه‌گیری

با توجه به مساحت ۲۵۸ هکتاری کاربری‌های شهرک کوثر میزان آسیب‌پذیری هر طبقه بر اساس هکتار برآورد گردید. بر این اساس ۲۶ هکتار از کاربری‌ها در طبقه آسیب‌پذیری خیلی زیاد، ۵۹ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری زیاد، ۸۰ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری متوسط و ۵۲ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری کم قرار دارد (قسمتی از شهرک فاقد کاربری است). هم‌چنین با توجه به مساحت ۱۶۸ هکتاری کاربری‌های شهرک کارشناسان میزان آسیب‌پذیری هر طبقه بر اساس هکتار برآورد گردید. بر این اساس ۱۴ هکتار از کاربری‌ها در طبقه آسیب‌پذیری خیلی زیاد، ۴۶ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری زیاد، ۷۱ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری متوسط و ۳۷ هکتار در طبقه آسیب‌پذیری کم قرار دارد. براساس طبقه‌بندی انجام شده، این دو شهرک با یکدیگر از لحاظ سرانه متاثر بودن هر منطقه نسبت به پدیده وندالیسم مورد مقایسه قرار گرفت. طبق این مقایسه در طبقه آسیب‌پذیری خیلی زیاد ۱۲ درصد از مساحت شهرک کوثر و ۸۳ درصد از مساحت شهرک کارشناسان قرار دارد. در طبقه آسیب‌پذیری زیاد ۲۷ درصد از مساحت شهرک کوثر و ۲۷ درصد از مساحت شهرک کارشناسان قرار دارد. در طبقه آسیب‌پذیری متوسط ۳۶ درصد از مساحت شهرک کوثر و ۴۲ درصد از

مساحت شهرک کارشناسان قرار دارد. همچنین در طبقه آسیب‌پذیری کم ۲۴ درصد از مساحت شهرک کوثر و ۲۲ درصد از مساحت شهرک کارشناسان قرار دارد. بر این اساس می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که در این تحقیق میزان آسیب‌پذیری شهرک کوثر بیشتر از شهرک کارشناسان ارزیابی گردید. با توجه به نقشه به طرح تفصیلی میزان فضاهای باز و خلوت و فضای سبز در شهرک کوثر بیشتر می‌باشد. همچنین تراکم ساختمانی و جمعیتی در شهرک کارشناسان بالاتر از شهرک کوثر است. از عوامل مهم دیگر می‌توان به وجود مجتمع تفریحی و توریستی شورابیل در شهرک کوثر اشاره کرد که شرایط مناسبی برای وقوع این پدیده ایجاد کرده است.

با توجه به گستردگی و پیچیدگی جوامع در دهه‌های اخیر و بروز مشکلات فراوان، اهمیت برنامه‌ریزی دقیق برای مدیران و تصمیم‌گیران شهری الزام پیدا کرده است. برنامه‌ریزی و مدیریت شهری نیازمند اطلاعات و داده‌های به‌روز و جدید است. GIS با دادن اطلاعات جدید و دقیق برای مدیران امکان این را فراهم می‌کند که برنامه‌ریزی و مدیریت دقیق‌تری انجام دهند. GIS در اجرای طرح‌ها و قوانین شهر، در برخورد و حل بحران‌های سیاسی، اجتماعی و طبیعی، در حل مشکلات حمل و نقل و محیط زیست شهری و همچنین مکان‌یابی فضایی دقیق‌تر هر پدیده‌ای از جمله پدیده وندالیسم به مدیران و برنامه‌ریزان شهری کمک شایانی می‌کند.

افزایش مشارکت و مسوولیت‌پذیری اجتماعی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها، درونی کردن فرهنگ شهروندی، آموزش، نمایش روابط دوستانه در محیط‌های شهری و برنامه‌ریزی، تعدادی از راهکارهای آزموده شده برای کاهش وندالیسم هستند. نکته مهمی که اغلب درباره آن غفلت می‌شود، ارزش‌های طراحی شهری در مقابله با وندالیسم است. برخی کارشناسان وندالیسم را نتیجه مستقیم کیفیت پایین برنامه‌ها، خدمات و سازه‌های شهری معرفی می‌کنند و بر اهمیت مضاعف آن بر وقوع خرابکاری تاکید دارند. طراحی شهری نباید در خدمت وندالیسم باشد و تحریک و تهییج کاربران را موجب شود. کیفیت پایین خدمات، احساس نارضایتی و بی‌ارزشی را نسبت به یک یا گروهی از سازه‌های شهری به وجود می‌آورد و می‌توان حدس زد برخی وسایل خدماتی به دلایلی از میزان تخریب بالاتری برخوردارند؛ تلفنی که پول می‌خورد، بجه خودپردازی که خدمات مطلوب ارائه نمی‌دهد؛ ایستگاهی که اتوبوس دیر به آن می‌رسد و حتی خود اتوبوس‌ها که شلوغ و پر از معضلات هستند، در معرض تخریب قرار دارند و بازسازی مدام آنها نیز راه به جایی نمی‌برد.

کتابشناسی

۱. اسلام و پارسامهر، مهربان (۱۳۹۱)، بررسی عوامل جامعه‌شناختی موثر بر وندالیسم (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اهواز)، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۳، شماره ۳، صص: ۱۲۸-۱۴۲؛
۲. رضایی‌مقدم، علی؛ سزاوار، مهدی و مقدم، مهیار (۱۳۹۱)، بررسی جایگاه طراحی در ایجاد حس امنیت در مجتمع‌های مسکونی، مشهد، چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، سال چهارم، شماره ۱، صص: ۴۶-۷۳؛
۳. ناصر (۱۳۷۵)، بررسی موردی عوامل موثر بر پیدایش رفتارهای وندالیستی در میان برخی پسران ۸ تا ۱۶ سال ساکن تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی؛
۴. سازمان زیباسازی شهرداری تهران (۱۳۹۲)، وندالیسم در شهر، ماهنامه پیام سبز، صص: ۱۵-۲۴؛
۵. وحید، ذوالاکتاف؛ وحید و نورعلی‌وند، علی (۱۳۸۸)، توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال،

فصلنامه المپیک، سال هفتم، شماره ۱، ص ۹۶-۱۱۵؛

۶. محسنی تیریزی، علیرضا (۱۳۷۹)، وندالیسم؛ مبانی روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار وندالیستی در مباحث

آسیب‌شناسی و کژرفتاری اجتماعی، تهران، نشر سمت؛

۷. سیدیعقوب، شیری‌پور؛ مهدی، رفیع؛ ابوالفضل و موسوی، سیدرفیع (۱۳۹۳)، بررسی عوامل وندالیسم در فضاهاى عمومی شهری: نمونه

موردی منطقه ده شهر تبریز، ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تکیه بر مولفه‌های شهر اسلامی؛

8. Horowitz, Tamar & Tuboly Danid, Ann Sloan (2003), Social Capital and Urban Growth, Wational Bureau of Economic Research, Cambridge. From: www.nber.org/papers/w14374;

9. Moser, Gabriel. (1992), what is Vandalism? Toward a psycho-social definition and its implications, In H. H. Christiansen, D. R. Johnson, & M.H. Brookes (Eds.), Vandalism: Research, prevention, and social policy. Portland, OR: U. S. Department of Agriculture Forest Service.